

Grote bosmuis. Foto **Andre Eijkenaar**

De grote bosmuis breidt zich uit

WAAR HOUDT HET OP?

De grote bosmuis gold aan het eind van de vorige eeuw als zeer zeldzaam in Nederland en was alleen bekend uit het diepe zuidoosten van ons land. Sinds 2006 is de soort bezig met een ongelooflijke opmars. Inmiddels zijn in alle provincies langs de oostgrens grote bosmuizen aangetroffen. Gaat deze soort ons hele land koloniseren?

TEKST DICK BEKKER

HERKENNEN EN WAARNEMEN

De grote bosmuis is meestal duidelijk groter dan de gewone bosmuis, en bij volwassen dieren is de vacht op de rug meer oranje, de buik witter en de grens daartussen scherper dan bij de gewone bosmuis. De grote bosmuis heeft ook een relatief langere staart, maar het meest onderscheidende kenmerk is de oranje band op de hals die tussen de voorpoten te zien is. Bij de gewone bosmuis is deze afwezig of alleen als een oranje vlek te zien. Zie ook de *Veldgids Europese zoogdieren*.
Grote bosmuizen worden op verschillende manieren waargenomen. Naast doodvondsten zijn dat vooral vangsten met livetraps en soms vondsten van schedels in braakballen van kerkuilen. Zie bijgaande kaderteksten over de herkenning.

OPMARS IN EN VANUIT DUITSLAND

In 1997 wordt in Duitsland al gerapporteerd over de uitbreiding van de grote bosmuis in Münsterland, het noordwestelijke deel van de deelstaat Westfalen, dat aan Nederland grenst ter hoogte van Enschede en Winterswijk. In Westfalen zelf lag rond 1990 de verspreidingsgrens nog halverwege de deelstaat en sindsdien is deze steeds verder opgeschoven naar het westen. In Nederland is op dat moment nog niemand zich bewust van de uitbreiding van de soort aan de andere kant van de grens.

Dat in Nederland de eerste waarneming buiten Limburg in de Achterhoek wordt gedaan zou dus eigenlijk geen verrassing moeten zijn. De vondst van een dood exemplaar ten oosten van Winterswijk in 2006 is een voorbode van wat nog komen gaat. Want ook al heeft de eerste grote bosmuis het oosten van Nederland bereikt, ook de uitbreiding van de soort in Duitsland gaat door. In 2010 wordt gemeld dat de grote bosmuis in de voorgaande jaren bijna ongemerkt geheel Westfalen en dus ook Münsterland heeft bezet. Het zijn allemaal gebieden waar de soort voorheen met zekerheid niet voorkwam.

NIET MEER ALLEEN IN BOSSEN

Voordat de grote bosmuis aan zijn westelijke uitbreiding begon werd de soort, in Nederland en in Duitsland, vooral geassocieerd met grote boscomplexen. In Duitsland zijn die vooral in het middelgebergte te vinden. De gewone bosmuis daarentegen

werd en wordt gezien als een soort met een veel bredere habitatkeuze. Deze soort wordt ook aangetroffen in onder andere open polders, rietlanden en de bebouwde kom. Maar net als in Duitsland zien wij nu ook hier dat grote bosmuizen niet meer gebonden zijn aan bosgebieden en hun ecologische amplitude blijkbaar hebben weten op te rekken. Zo werden in 2007 in het Geuldal bij Bommerig vijf grote bosmuizen gevangen in een opgaande, kruidenrijke grasvegetatie.

UITBREIDING BUITEN ZUIDELIJK LIMBURG

Zoals hiervoor al genoemd werd, is de grote bosmuis in Nederland voor het eerst in 2006 buiten Limburg waargenomen ten oosten van Winterswijk. Sindsdien heeft de soort zich in die streken sterk weten uit te breiden; de meest westelijke waarneming tot nu toe is die van een levend exemplaar in 2019 in de bossen ten oosten van 's-Heerenberg. De meest noordelijke waarneming in Gelderland is momenteel een braakbalvondst in 2017 ten oosten van Eibergen.
De eerste waarneming van een grote bosmuis in Overijssel was de vangst van een levend exemplaar in 2009 aan de rand van het Aamsveen, op de grens met Duitsland. Een jaar later werden de eerste braakbalvondsten gedaan ten zuiden van Enschede. In de tussentijd is de grote bosmuis hier opgerukt tot vlak voor Haaksbergen (doodvondst 2014) en tot voorbij Oldenzaal (levend exemplaar 2016).

In het noorden van Nederland werd de grote bosmuis voor het eerst in de provincie Groningen waargenomen. In 2009 wordt daar bij Weende, in het Ruiten Aa-gebied, een exemplaar in een muizenval gevangen. Een jaar later werden iets noordelijker twee vondsten gedaan in Ter Wupping. In 2019 is de soort de grens met Drenthe al ruim gepasseerd; in 2012 werd een levend exemplaar bij Exloo gevangen. De meest noordelijke waarneming die we nu kennen komt uit Finsterwolde, waar in 2019 een levend exemplaar werd gevangen. Drenthe is door de grote bosmuis gekoloniseerd vanuit Groningen, maar de eerste waarneming komt uit het Bargerveen (2012). Sindsdien heeft de soort zich enorm westelijk weten uit te breiden, met vondsten bij Nieuwlande (2019) op de grens met Overijssel, ten oosten van Diever (2019) tot voorbij Zeegse (2018) in het Drentsche Aa-gebied.
In Friesland zijn inmiddels ook twee waarnemingen gedaan: een vangst van een levend exemplaar aan de westrand van Boswachterij Appelscha in 2018 en een vangst aan de zuidrand van het Fochteloërveen in 2019.

Figuur 1. Uitbreiding van de grote bosmuis in Nederland. Geel: voor 1990, groen: 1990-2010, rood: na 2010.

ONTWIKKELINGEN IN LIMBURG

In Limburg is de grote bosmuis in 1984 vastgesteld in de Vijlenerbossen. Sindsdien heeft de soort zich flink weten uit te breiden. Inmiddels nadert de grote bosmuis Maastricht, met een vangst van een levend exemplaar bij Bemelen (2018) en is de Geul bereikt bij Valkenburg (dood exemplaar in 2019).
Iets naar het noorden zijn in 2017 bij Kerkrade ook twee waarnemingen van grote bosmuizen gedaan (een doodvondst en een levend exemplaar), maar waarschijnlijk zijn deze het gevolg van uitbreiding van de soort vanuit het gebied ten noorden van Aken. Hetzelfde geldt voor een al iets oudere vangst bij Schinveld uit 2011; ook deze zal zijn oorsprong in Duitsland hebben. Nader onderzoek in die omgeving zal ongetwijfeld meer waarnemingen opleveren.
In midden-Limburg is er een concentratie van waarnemingen van grote bosmuizen rond het Nationaal Park De Meinweg, waarvan de eerste uit 2012 stammen. De soort heeft zich beperkt westelijk weten uit te breiden tot aan de rand van Roermond (vangst van een levend exemplaar in 2019), terwijl er verder zuidelijk ook dieren zijn opgedoken in het Nieuw Annendaalsbosch op de grens met Duitsland (vangsten in 2019).

Het determineren van bosmuizen vanaf foto's levert niet zelden discussie op. Vaak staan de aspecten die nodig zijn voor een zekere determinatie er net niet goed op. Hierbij een voorbeeld van een bosmuis, waarvan eenieder mag bepalen of het hier om een gewone of een grote bosmuis gaat. Foto André Eijkenaar

SITUATIE IN BELGIË

De grote bosmuis komt verspreid voor in het zuiden van België. In Vlaanderen is slechts een beperkt aantal waarnemingen bekend uit de Voerstreek, grenzend aan Nederlands Limburg. Over een eventuele uitbreiding van de soort in België is niets bekend.

WAARNEMINGEN

Vooralsnog gaat het bij de meeste waarnemingen van grote bosmuizen om doodvondsten en vangsten. In de meeste gevallen is de soort goed te onderscheiden van de gewone bosmuis door de grootte, de relatief langere staart, de grotere ogen, het grotere en scherpere contrast tussen rug/flanken en (helderwitte) buik en met name de ononderbroken oranje band tussen de voorpoten.
De uitbreiding van de grote bosmuis in Nederland maakt duidelijk dat we op steeds meer plaatsen rekening moeten houden met zijn aanwezigheid. Denk hierbij bijvoorbeeld aan schedelresten in braakballen van kerk- en ransuil. Het is niet altijd eenvoudig om schedels van de twee soorten te onderscheiden. Bij dit artikel worden daarom, naast uitwendige kenmerken, ook twee goed bruikbare schedelkenmerken gegeven.
Hoewel er binnen het braakbalonderzoek in Nederland (als onderdeel van de verspreidingsmonitoring van muizen en spitsmuizen) steeds vaker resten van grote bosmuizen worden aangetroffen, blijven braakbalpartijen uit de oostelijke helft van Nederland welkom.

TOEKOMST

Het blijft spannend hoe de verdere uitbreiding van de grote bosmuis in Nederland eruit gaat zien. Aangezien de soort zich in zijn verspreiding blijkbaar niet meer strikt aan bosgebieden houdt, lijkt er geen reden waarom de grote bosmuis zich in Friesland niet verder naar het westen zal begeven en uiteindelijk in bijvoorbeeld Gaasterland het IJsselmeer zal bereiken.
Daarnaast is het de vraag hoe de opmars van de grote bosmuis de gewone bosmuis beïnvloedt. In de provincie Groningen werden in 2011 tijdens een grootschalig onderzoek in het Ruiten Aa-gebied ongeveer evenveel grote als gewone bosmuizen gevangen. Een paar jaar later in 2014 werden er echter rond Ter Apel ongeveer twintig keer zoveel grote als gewone bosmuizen aangetroffen. Zijn dit plaatselijke pieken van een koloniserende soort of zou dit een stabiel beeld kunnen worden?

Momenteel wordt de grote bosmuis, door zijn beperktere verspreiding, wat zwaarder beschermd dan de gewone bosmuis en is bijvoorbeeld niet vrijgesteld voor ruimtelijke ingrepen. De verwachting is dat deze status met een verdere verspreiding van de soort op termijn ook aangepast zal worden.

DICK BEKKER is projectleider bij het bureau van de Zoogdiervereniging.

ZOOGDIER DIGITAAL

GROTE BOSMUIS

De grote bosmuis is te herkennen aan een scherpe grens tussen de oranjekleurige rug en helderwitte buik, aan de staart die langer is dan het lijf en de (vaak) ononderbroken oranje band tussen de voorpoten. Foto's Wesley Overman

GEWONE BOSMUIS

GROTE BOSMUIS

Onderzijde van de bovenkaak van een gewone (links) en een grote bosmuis (rechts). De openingen in de snuit lopen bij de gewone bosmuis tot voorbij de eerste kies, maar bij de grote bosmuis komen ze niet voorbij de voorrand. Let op: dit laatste kenmerk geldt ook voor huismuis. Foto's Paul van Hoof

Zijaanzicht van de bovenkaak van een gewone (links) en een grote bosmuis (rechts). De schedelnaad tussen voortand en eerste kies loopt bij de gewone bosmuis door de oogkas, terwijl die er bij de grote bosmuis omheen loopt. Foto's Paul van Hoof